

SELETUSKIRI

Ülevaade Eesti seisukohast Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõude hääletusel Euroopa Liidu nõukogus

Seletuskiri annab ülevaate Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõu kohta, mis kiideti heaks Euroopa Liidu Alaliste Esindajate Komitee 7. juuni 2023. aasta istungil.

SISSEJUHATUS

Euroopa Komisjon esitas Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõude paketi 19. septembril 2022. a ning Eesti seisukohad selle paketi kohta kinnitati 26. jaanuaril 2023 Vabariigi Valitsuse istungil ning 6. veebruaril 2023. a Riigikogu majanduskomisjonis ja 10. veebruaril 2023. a Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjonis. Seniste läbirääkimiste tulemusena kinnitas Euroopa Liidu Alaliste Esindajate Komitee kokkuleppe läbirääkimismandaadiks Euroopa Parlamendiga 7. juuni 2023. a istungil.

Käesolevaga esitatakse vastavalt Vabariigi Valitsuse seaduse §20¹ lõikele 3 ja Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 152⁴ lõikele 3 Vabariigi Valitsusele ja Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjonile põhjendus selle kohta, miks Eesti jäi hääletamisest kõrvale, kui liikmesriigid leppisid kokku läbirääkimismandaadis Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõude suhtes, et alustada kolmepoolseid läbirääkimisi Euroopa Parlamendiga..

Hoolimata Eesti jõupingutustest kogu läbirääkimisperioodi vältel ei õnnestunud siiski saavutada kahjuks tulemust, mis arvestaks piisavalt Eesti huvidega ning vastaks eelpoolviidatud Eesti seisukohtadele nende algatuste kohta. Seetõttu ei soovinud Eesti sellele mandaadile oma heakskiitu anda. Euroopa Liidu asjade menetlemise juhised näevad ette, et kui Eesti soovib mitte toetada nõukogus EL eelnõu suhtes saavutatavat kokkulepet, tuleb selleks esitada Valitsusele esitatakse arutamiseks ja otsustamiseks Eesti seisukohad. Käesoleval juhul ei olnud see ajalistel põhjustel võimalik, mistõttu esitatakse nüüd asjade käigust ülevaade Valitsusele tagantjärele.

Eeskätt ei saanud Eesti toetada – tulenevalt kehtivatest Vabariigi Valitsuse seisukohtadest - toetada kohustuslikke ulatuslikke Euroopa Komisjoni teabenõudeid ettevõtjatele seoses tarneahelate monitoorimisega, kuna kohustus koos trahvidega on ettevõtjate jaoks siiski liiga koormav. Eesti oleks valmis olnud kaaluma kohustuslikke teabenõudeid juhul, kui Euroopa Komisjon oleks teabekogumise korraldanud paindlikumalt, kaasates sellesse ka liikmesriigid. Eesti ei saanud rahul olla ka sellega, et eelnõust on jäetud välja seal algselt sees olnud kriiside ajal siseturu lahti hoidmiseks loodud mehhanism, mis kohustaks liikmesriike nende võetud siseturgu piiravatest meetmetest teavitama. Positiivsena võib siiski ära märkida selle, et Eestil õnnestus saavutada, et eelnõuga ei teki Euroopa Komisjonil õigust panna liikmesriikidele kohustusi seoses strateegiliste varudega.

Vabariigi Valitsuse otsuse eelnõu ja seletuskirja koostasid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ettevõtlus- ja tarbimiskeskonna osakonna piiriüleste teenuste nõunik Svetlana Ššur (svetlana.stsur@mkm.ee, 715 5822); ettevõtlus- ja tarbimiskeskonna osakonna välismajanduse valdkonnajuht Gertrud Luhaoja-Sobak (gertrud.luhaoja-sobak@mkm.ee, 625 6440); ja EL ja rahvusvahelise koostöö osakonna nõunik Evelin Tõnisson (evelin.tonission@mkm.ee, 625 6353). Valdonna eest vastutav asekancler Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis on Sandra Särav (sandra.sarav@mkm.ee, 639 7617).

EUROOPA LIIDU HÄDAOLUKORRA INSTRUMENDI PAKETI SISU

EL hädaolukorra instrumendi pakett sisaldab järgmisi algatusi:

- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega luuakse ühtse turu hädaolukorra mehhanism ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 2679/98
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega muudetakse määrusi (EL) 2016/424, (EL) 2016/425, (EL) 2016/426, (EL) 2019/1009 ja (EL) nr 305/2011 vastavushindamise, ühtsete kirjelduste vastuvõtmise ja turujärelevalve hädaolukorra menetluste osas, mis on tingitud ühtse turu hädaolukorrast
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiive 2000/14/EÜ, 2006/42/EÜ, 2010/35/EL, 2013/29/EL, 2014/28/EL, 2014/29/EL, 2014/30/EL, 2014/31/EL, 2014/32/EL, 2014/33/EL, 2014/34/EL, 2014/35/EL, 2014/53/EL ja 2014/68/EL vastavushindamise, ühtsete kirjelduste vastuvõtmise ja turujärelevalve hädaolukorra menetluste osas, mis on tingitud ühtse turu hädaolukorrast

Ühtse turu hädaolukorra mehhanismi paketi eesmärk on tugevdada Euroopa Liidu (edaspidi EL) ühtse turu toimimist ja tagada inimeste, kaupade ja teenuste vaba liikumine tulevastes kriisides. Selleks luuakse EL ühtse turu kriisijuhtimise arhitektuur: tekib mehhanism ühtse turu jälgimiseks, erinevate riskitasemete kindlakstegemiseks ja reageerimise koordineerimiseks (alaline, valvsus- ja hädaolukorrarežiim). Raamistik võimaldab Euroopa Komisjonil (edaspidi komisjon) ja liikmesriikidel luua koordineerimis- ja teabevahetusvõrgustik. Kui tuvastatakse oht ühtsele turule, aktiveeritakse valvsusrežiim. Lõppastmes võidakse kriisi korral, kui on laiaulatuslik mõju ühtsele turule, aktiveerida hädaolukorrarežiim.

Eesti kehtiv õigus ja eeldatav mõju

Nüüdseks on eelnõust eemaldatud peamised sätted, mis oleksid kaasa aidanud siseturu avatuna hoidmisele kriisiolukorras: nimelt EL liikmesriikide kohustus teavitada piiravate meetmete võtmisest komisjoni ja liikmesriike ja komisjoni õigus teha otsuseid koos palvega, et liikmesriik tühistaks ebakohase meetme. Hetkeseisuga on eelnõu rõhuasetus liikunud EL siseturu avatuna hoidmiselt tööstuskoordinatsioonile. Nimelt luuakse eelnõuga mehhanismid, mis võimaldavad komisjonil pärida ettevõtjatelt ulatuslikku informatsiooni muu hulgas nende tootmisvõimekuse ja laovarude kohta nii ELis kui kolmandates riikides. Peame arvestama ka sellise infopärimisega kaasnevate julgeolekuriskidega, kuivõrd meie strateegiliselt olulisi reserve ladustavad ettevõtted, ja info varude kohta peab olema kaitstud.

Teabenõuded

Tõenäoliselt peitub kõige suurem negatiivne mõju majandusele pakettis sisalduvates tarneahelate toimepidevusega seotud mehhanismides, mis võivad tõsiselt häirida ühtse turu toimimist ja vähendada EL ettevõtete konkurentsivõimet. Näiteks teabenõudele vastamata jätmise või komisjoni hinnangul ebapiisava või hilinevad vastuse korral võib komisjon ettevõttele määrata trahvi kuni 100 000 euro ulatuses. Muu hulgas peaksid ettevõtjad andma komisjonile informatsiooni tootmisvõimekuse ja laovarude kohta ELis ja kolmandates riikides, olemasolevate lepingute kohta ja esitama oma ettevõtte järgneva kolme kuu tootmiskava. Küsimustele vastamise tähtaeg ei või kompromissteksti kohaselt olla enam kui 20 tööpäeva. Ettevõtted võivad soovida teabenõudele vastamata jätta, sest ei ole veendunud, et detailne info, mille nad komisjoni nõudele vastates avaldaksid, on kaitstud ja töödeldud sellisel moel, et see ei vähenda nende konkurentsivõimet. Trahv võidakse määrata ka siis, kui ettevõtte ei põhjenda komisjoni hinnangul ammendavalt kohustuse täitmata jätmist. 99% ELi ettevõtetest on VKEd, kellele võib selles suurusjärgus trahv mõjuda sedavõrd halvasti, et nad ei suuda oma tegevusega

jätkata. Ühtlasi võivad need nõuded tekitada ka halduskoormust ettevõtetele, et nõudeid asjakohaselt täita.

Ettepanek valitsuse otsuseks:

- 1. Võtta vastavalt Vabariigi Valitsuse seaduse § 20¹ lõikele 3 teadmiseks majandus- ja infotehnoloogiainistri esitatud põhjendus seoses Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõude osas erapooletuks jäämise kohta 7. juuni 2023. a. Euroopa Liidu Alaliste Esindajate Komitee istungil. Põhjuseks on vastuolud nõukogus saavutatud kokkuleppe ja 26. jaanuaril 2023 Vabariigi Valitsuse istungil ning 6. veebruaril 2023 Riigikogu majanduskomisjonis ja 10. veebruaril 2023 Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjonis kinnitatud Eesti seisukohtade vahel.**

Põhjendus:

Eesti pidas 2023. aastal Euroopa Liidu hädaolukorra instrumendi eelnõu kohta kinnitatud seisukohtade kohaselt oluliseks ELi hädaolukorra instrumendi eelnõude eesmärki ja toetas seetõttu meetmete võtmist selleks, et tagada ELi ühtse turu toimimine kriisides, tagades inimeste, kaupade ja teenuste vaba liikumise.

Läbirääkimiste käigus seisime selle eest, et uue algatusega ei loodaks kohustuslikke infonõudeid ettevõtjatele hädaolukorras. Kuigi eesistujariik Rootsi oli teinud jõupingutusi menetlusse kaitsemeetmete lisamiseks, leidsime, et teksti jäänud komisjoni infopäringutele vastamise kohustus koos trahvidega on ettevõtjate jaoks siiski liiga koormav. Ühtse turu hädaolukorras peavad ettevõtted kiiresti kohanema muutunud majanduskeskkonnaga ja me ei tohiks nende konkurentsivõimet keerulisel ajal ohtu seada. Eesti kogemuse kohaselt on ettevõtted avatud ja huvitatud vabatahtlikust teabe jagamisest ja ka keerulisel ajal valmis oma tooteid ja teenuseid pakkuma vastavalt vajadusele. Seetõttu hindame, et tähtaegade ja trahvimäärade seadmine komisjoni päringutele vastamisel toob ettevõtetele põhjendamatu halduskoormuse, mis vähendab nende ajaressursse tegeleda hädaolukorras näiteks oma tootmisliini ümberkujundamisega tootmisvõimekuse tõstmiseks.

Kuigi me ei ole rahul suunaga, milles eelnõu on liikunud, oleme rahul sellega, et eesistuja arvestas Eesti riiklike strateegilisi varusid puudutava ettepanekuga Alaliste Esindajate Komitee kompromisstekstis. Ettepaneku kohaselt jäävad riiklike strateegiliste dokumentidega hõlmatud julgeolekuvarud ja varumiskohustus eelnõust välja. Eesti enda varustuskindluse tagamiseks moodustatud riiklikud varud (Eesti tervishoiuvaru, toiduvaru, vedelkütusevaru jne) on hädaolukorras toimetulekuks esmatähtsad, et tagada riigi toimimine ja elanike esmatasandi vajaduste täitmine ning laiemalt riigi püsijäämine ja julgeolek. Peame oluliseks, et sedalaadi varude planeerimine ja kasutamine jääks iga liikmesriigi pädevusse.

Kuna ülalpool toodud tingimused ei osutunud läbirääkimistel lõpuni täidetuks, siis Eesti pidi eelnõu kokkuleppe hääletamisel Alaliste Esindajate Komitee istungil 7. juunil 2023. a jääma erapooletuks. Leiame, et läbirääkimistel saavutatud kompromiss ei arvestanud piisavalt Eesti huvidega, sellepärast, et Eesti ei saa kriisi ajal toetada kohustuslikke teabenõudeid ettevõtjatele, kuna kohustus koos trahvidega on ettevõtjate jaoks liiga koormav ja võib vähendada Eesti (ja EL) ettevõtete ja majanduse konkurentsivõimet.